

Izhaja 1. in 15. dne
vsakega meseca.
Rokopisi ne vračajo se.

Časopis zabavi i poduku.

Stoji na leto:
redom po 5 forintov,
izjemom po 3 forinte.

Štev. 5.

V Mariboru 1. marca 1875.

Tečaj IV.

Pregled. Poezije: Dnevnik ljubezni. — Klarina. — Iz zapiskov slovenskega umetnika. — Gustav Vaza. — Iznajdenje knigo-
tiskarstva. — Narodna bramba ob času turških bojev. — Primitbe k terminologiji slovenskej. — Listnica. — Naznanilo.

Dnevnik ljubezni.

Spisal Jos. Cimperman.

IV.

Beseda Tvoja zdaj je hladna
Kot nikdar nij bila poprej;
Prememba ta je nenavadna,
In kaj uzrok je njen, pověj!

Le s težo mi dajěš poljube,
Takó mi govori srće,
Ki sreće se boji izgube
In si pomagati ne vē.

Če nehotěč kak grěh sem stvoril,
Povědi, ljubica, mi Ti,
Ostró se bodem zá-nj pokóril,
Da mir spet duša zadobi.

Če sem pa čist, ljubó odpira
Naj Tvoje spet se mi okó,
Da konec mojega nemira
In moje srčne toge bó.

V.

Poglédal globóko sem v Tvoje srće,
In pogled le-tá me je vstrášil,
Izginole sanje so moje sladké,
Boléstno iz njih sem se splášil.

Ti, ki si mi bila najdražji zaklád,
Bilá ideal moj na světi,
Pehníla si mēne v obupa propád,
Kder moram brezkončno trpěti.

Prisěgla si mēni ljubezen zvestó,
Poljube mi vroče dajála,

Ter lica mi bóžala z nežno rokó,
A duša je moja ukála.

Prišěl je nekđó in za-Tě se uněl,
Še bolj si uněla Ti zá-nj se,
Vsa sreča, ki jaz sem jo vžíval vesěl,
V obilosti vsiplje zdaj ná-nj se.

Hud ógenj povžíga mi mózeg kostij,
Prišli so mi v prsi demóni,
Nesrečen do konca vseh svojih bom dnij,
A srečen bo ljubil Te óni.

Oj, solnce ljubó, ki siješ na svét,
Za temne mi skrij se obláke,
Ker gledalo sreće ti moje si evět,
Ne gledí nesreće zdaj táke!

VI.

Rad bi še jedenkrat samó
Objěl Te, dēkle, prelepó,
Zahmán pa tó želim, zahmán,
Izginol je moj srečni dan.
Predrzen skoro vžé sem bil,
Ošaben često Te dolžil
Ljubezni hlimbe, in moj raj
Enkrát za večno proč je zdaj!
Gorjé rodil je tá moj grěh:
Enák zločincu jaz v nočéh
Kesám se tóžnih in volján
Oprál bi rad svoj greh drzán,
Vesel spet gledal Tvoj obraz
In srečen bil, kot prejšnji čas!

Klarina.

Izvirna novela. — Spisal J. Savinjski.

(Dalje.)

Dragotin je bil kupec, čedne postave, mlad in podvzeten do trdovratnosti. Jezik je imel izvrstno spreten. Tudi je umel, govornika, s kojim je imel opravkov, na razne načine pregovarjati. Lasten mu je pa bil tudi nekakov sarkazem, kojega so se mnogi bâli; se vé da je ta meč rabil bolj v sili ali pa v strasti. Dragotin je mnogo sveta videl. On je kot dvadesetletni mladič večí del Evrope prepotoval. Najpreje je prepotoval Laško, do Napolja; drugikrat je bil v Parizu; bil je tudi v Londonu, kjér pak se zavoljo neznanja angleščine nij bavil več kakor tri dni, kar so mu v družbah dostikrat sponašali kot lahkomiselnost, ker se takove prilike k potovanju ne ponujajo dostikrat v življenju. Bil je tudi v Kopenhagenu in Stockholmu, pa od tod — takó je sam pripovedal — odgnal ga je bil silni dež, takc da je zvečer tija prišel, a zvečer drugega dne uže odjadral! Videl je tudi Petrograd, ki se mu je najveličastnejše mesto vse Evrope zdelo, a mimo Moskve je samo potoval!

Tako je videl mnogo krajev, a povsod samo mimogredé, in zato mu nij nič utiskov razve silno površnih ostalo.

Domá pa je Dragotin imel takov komfort, da mu v M* nij bilo para najti. Vsako leto je premenjal pohištvo, vedno ukusneje popravlja je, kar ga je silno denarja stalo.

Da se Klarini približi, izmislil si je razne načine. Jel je vse pote in hode Klarinine opazovati in premišljevali. Pruski general ne bi umel svojega teréna bolje študirati, kakor Dragotin Klarinino okolico. Kedar je Klarino srečal, dal jej je samó čeden pozdrav, a šel mimo, kakor da ima Bog zna kako važne posle. Ali srečevati jo je znal kmalu povsod, pa kar takó, brez usiljevanja in brez ogovarjanja, kakor da je vse to čisto slučajno.

Klarini je bilo to jako zoperno, in na nje licih, kar do slej nikdar nij opazil, prikazovala se je vselej nejevolja, kedar jo je Dragotin tako pogostoma srečeval in pozdravljaj. To je Dragotina nekoliko zbadlo; jel je opuščati ta način, a izmislil si drugi.

Vedel je za pravo in nehlimbno pobožnost Klarine. Tu je menil, da se dá kjuka najti. Jel je pobožno cerkve pohajati, samo zaradi nje. A nejevolja Klarine je tem večá postala, čem bolj je ona namen teh cerkvenih pohodov spoznavala. Celo velike molitvene bukvice nosil je Dragotin s seboj, in to iz licemerstva! Ta pogled je mnogim v oči zaból, in Dragotin je čutil se zasačenega. Torej je tudi to opustil. Zdelo se mu je, da nij mogoče pridobiti si od Klarine nijednega prijaznega pogleda, a namena svojega nij izpustil. Čem dalje je bil od cilja, tem vabljivejši se mu je ta zdel in tem bolj si je bistril um, da iznajde pravi pot do Klarininega sreća.

Iz te zadrege ga reši znanstvo z ono fino gospojo, koja so čitatelji spoznali pri vinogradu. Možka glava se zastonj trudi, kedar je treba kakovo malo zvijačnost izmisliti. V tem ti more edino pomagati ženski um, ki vse bolje pozna male boje življenja in slabe strani človeštva.

Znanstvo s to ženo — samo na sebi pošteno, a zvito — dalo je Dragotinu pravi ključ v roko. Ta ključ je vodil v hišo neke tete Klarinine, ki je imela veliko oblast do

Klarine. Bila je ta teta stara, spoštljiva gospá, polna dobrotljivosti proti svojej rodbini, posebno pak sréna z mladimi svojimi vnuki in vnučicami. Nje svet je pri vseh mnogo tehtal. V nje stanovanju je bil skoro vsaki dan „rodbinski posvet“ o vseh važnejših dogodkih in o vseh večih podvzetjih. Nij prešel dan, da nij imela rodbine okoli sebe.

Ona gospoja je torej opozorila Dragotina, ki jo je znal za se pridobiti, na ono staro teto Klarinino, ter na-se vzela nalogo, ogladiti mu pot v tetino hišo. Vzrok, s kojega je to ona delala, bil je najbrž ta, ker Mirku nij bila naklonjena; Mirko se jej nij znal prilizovati.

Enkrat, ko sta ona gospá in teta pri oknu sedele ter na ulico gledale, gre Dragotin — po zgovoru — mimo. Gospá brž obrne besedo na-nj.

„Ali poznate tega-le gospodiča?“, popraša teta.

„Vidi se mi, da je to oni Dragotin N*, ki je lani s dolgega potovanja se povrnil“, odgovori teta; „samó za gotovo ne vem.“

„Da, da, gospa teta“ — staro gospo morali so vsi tuji kakor domači „teto“ nazivati —, „to je isti Dragotin. Kakov gospodič! Drugi naši mladiči posedevajo domá za pečjo, Dragotin pak hodi v svet, da se v velikem štilu kupčije nauči. Lani je bil celo v Stockholmu ter tam v nekej velikej kupčiji prakticiral.“

„To je prav lepo“, reče na to teta, ki je bila sila pobožna gospá, „ali bojim se, da ne bi tak postal, kakoršni so v velikih mestih mladiči, o kojih se nič posebno dobrega ne sliši. Ti mladiči se navzamejo velikega sveta, pa radi pozabijo na Bogá.“

„A ravno v tem, mila tetica, je ta Dragotin velika izjema“, jo tolaži gospá; „on je silno pobožen se vrnol nazaj. V Rimu je bojé bil pri svetem Oči, in iz Pariza je prinesel dokaj prelepih molitvenih knjig. Jaz sama sem nedavno videla eno teh knjig pri Dragotinu; imel jo je v cerkvi s seboj.“

„Tudi jaz se spominam“, reče na to teta naglo, „da so mi o nekem gospodiču pravili, kako lepó v cerkev hodi z molitvenimi knjigami. To je tedaj ta Dragotin! Lep mladič, tem lepši, ker je čeden in pobožen. Ali, gospá, nij pa to nemara samo licemerstvo, kar Dragotin dela?“

„Nikar tega ne mislite, ljuba teta“, hitro kakor v obrambo priskoči gospá, da bi hudobno sumnje odvrnola; „kaj bi Dragotinu tudi to pomagalo, ko bi se hlinil? Ali kdo bo tako hudobno o njem mislil?! On je „karakter“, kakovih je zdaj med mladimi ljudmi malo, pobožen ne samo v mislih, ampak tudi v dejanju, in to ga pri hudobnem svetu, kakov je dandanašnji, gotovo ne priporoča. Ali on se ne méni za govorce hudobnih môžkarjev, ki se vé da vse to gledajo s sumljivimi očmi ter ga hinjavca zovejo, ampak hodi brabro svoj ravni pot, mislé sam pri sebi: ravni pot najboljši pot.“

Teta, slišavši take zgovorne besede o Dragotinu, položí kakor premagani vojak orožje svojih ugovorov ter poreče:

„Vi gospá, vzbudili ste mojo pozornost na tega redkega gospodiča. Obšla me je želja, sama enkrat z njim pogovoriti ter prepričati se, kakov je v resnici. In kaj ne, gospá, Vi hočete pri Dragotinu posredovati?“

„Ako je Vaša želja, ljuba teta“ reče gospá, kojej so od veselja zasvetile oči, pa hitro zopet v navadno stanje stopile, da se ne izdajo, „nič mi nij laglje, nego Dragotina pod

kakovim god izgovorom s seboj pripeljati. Tedaj se lahko z njim pogovorite, ljuba teta, kolikor Vam drago, in jaz menim, da se bodele ne samo o njegovej pobožnosti, ampak šče o večem čem prepričali pri tem izvanrednem mladiču.“

Dosegši svoj namen poslovi se gospoja od „tete“ ter zgovorivši dan in uro Dragotinovega pohoda odide.

Nij trajalo dober teden, uže je bil Dragotin pri „starej teti“ vsakdanji gost in tako tudi s Klarino stopil v поблиže znanstvo.

Uti teh Dragotinovih pohodov bil je pri Klarini ravno nasproten njegovim nadejam. Čem bliže je bil Klarini, tem bolje se je prepričeval, da svojega cilja šče davno nij dosegel. S početka delal se je jako ljubeznivega, bil poln šaljivih pripovedij, ter vsako frazo tako navajal, da je ménila na kakovo resnično ali vsaj vmišljeno prednost Klarine. Pri igráh v sobi ali na tetinem vrtu postavljál je vselej Klarino v središče ali na prvo mesto ter jo pred vsemi drugimi gospodičnami odlikoval. A ravno s tem jo je spravljal v največe zadrege; kajti je Klarina bila čedna devojka ter jej nič nij bilo huje, nego takó odlikovanej biti pred drugimi. Mnogokrat je Dragotin igre na to ravnal, da bi prišlo do poljubov, a tu je baš pri Klarini zadel na največo upornost. In kedar se je Klarina s svojo služkinjo domú povračala, in jo je Dragotin hotel spremljati, odvráčala je vsako njegovo spremstvo z uljudno sicer besedo, pa z odločnostjo.

Takó je Dragotin videl pri vsej Klarininej uljudnosti vse pote k nje srcu zaprečene, kar ga pa nij dolgo časa motilo v doseganju svojega namena. Mislil in iztuhaval je torej novih sredstev, da skloni uporni duh Klarine. Zastavil je bil — tako si je vmišljeval — svojo možko čast in pamet, da si pribori vsaj njeno roko; morda potem z roko tudi pride nje srce v njegovo last, in kar je Mirku, temu neznatnemu mladiču, se posrečilo, njemu izkušencu in svetovnemu zvedencu ne sme spodleteti! Z ene strani moral je tedaj tega kmečkega vsiljenca Mirka izpodrinoti, z druge pak ponositi duh Klarine ukloniti. „Eden ali drugi namen moram doseči; pred ne bodem miroval“, tako ravnati je Dragotin trdno bil namenjen. O ljubavi, o mirnem uživanju pridobite sreče pri njem uže nij bilo govora.

* * *

Bila je nedelja pred pustnim vtorkom l. 1863, ko je Mirko, niti najmanje sluteč o spletekah, koje je Dragotin proti njemu in Klarini snoval, popoldne z vlakom prispel v Gorico, da se od svoje gospodarice za nekaj dnij poslovi, ker je hotel v M* na dopust odpotovati. Krasen in jasen dan je osvetljeval lepo okolico Goričko, ko se je Mirko vozil po gladkej cesti v mesto mimo „mestnega vrta“ (giardin pubblico), kjer je baš mestna godba (banda civica) svirala. Ljudstva se je na vrtu vse trlo. To je bil krasen pogled! Dolge rajde ukusno oblečene mestne gospode, vmes svitle uniforme častnikov tamošnjega garnizona — bila sta ondaj v Gorici dva regimenta pešcev nastanjena in domači lovski bataljon — raztezale so se po sprehodih, ki preprezajo vrt. V spodnjem delu vira — blizu potoka Kornja — imela je banda, ukusno oblečena, svoj stališ. Stezice so se v kreber zavijale po lahno k potoku nagnenem bregu, takó da si z nasprotne strani potoka imel krasno pozorišče pred očmi. Vse, kar ima Gorica lepega in mladega, stekalo se je sim na parado. Kakor v uljaku je žuborela vesela in šaljiva govorica spre-

hajalcev v vseh treh jezicih, kar jih se v Gorici sliši; najbolj pak v furlanščini, koja ima nekaj posebno šegavega in šaljivega v sebi.

Mirkov voziček jo zakrene mimo vrta črez „placito“ proti zahodu, kjer je v poletnej hiši njegova gospodarica s svojo hčerko stanovala.

Na desnej strani ceste, koja vodi iz mesta k Sočinemu mostu, stala je sredi vrta lična enopodna hiša z mostovžem. Pred tem vrtom je postal voz, v kojem se je Mirko pripeljal.

Ko Mirko stopi iz voza, stala je ravno na mostovžu vitka, visoka ženska oseba, z višnjevim toplim robcem na glavi, nekoliko blede, izpod robca pa so jej lukali rumeni kodri, kakor da bi hoteli vživati toplo solnce. Videlo se je ženi, da je nedavno prestala hudo boleost; vendar se je uže lahna rudečica prikazovala na nje licih v znamenje, da je boleost premagana in da uže zdravju ustopa mesto. Pri enem oknu pa je z naročja mlade pesterne gledalo skoz šipe ličice detetca, ter z rokičami tipalo po steklu, kakor da bi ne videlo stekla. Ona žena bila je Mirkova gospodarica, a pri oknu mala nje hčerkica.

Ko je Mirko v vrt stopil, zapazila ga je brž gospoja z mostovža, ter v sobo stopila; Mirko pa je v kratkem stal pred vrati prvega poda, kjer ga je gospoja uže sprejela. Z gospo je tudi nek priletni gospod Mirka čakal. To je bil častit starec, strije gospojin.

Mirko je bil jako prijazno sprejet kakor da je član rodbine. Prvo je bilo, da je gospojo za zdravje poprašal, potem ga je gospoja seznanila s strijcem. Šli so najpreje v sprejemno sobo, kjer so goste sprejemali. Strije je kmalu vstal ter oba sama zapustil, ko je zapazil, da je o poslih govor. Mirko je gospoji natanko poročil o kupčiji in o stvaréh nje dotičnih in potem, ko je ona nekoliko vprašanj stavila, iz katerih se je videlo, da pazljivo zasleduje tek svoje kupčije, izjavi Mirko svojo prošnjo, da mu naj gospoja dopust za štiri dni dovoli.

Gospa si nij dolgo premišljevala, nego mu je brž dovolila dopust; samó videlo se jej je z obraza, da zakriva nekakovo skrbnost.

„In Vi, gospod Mirko“, pristavi, „bodele ta dopust gotovo prav v svoj dobiček obrnili?“

„Kakor bo sreča nanesla“, odgovori Mirko; „rad bi zopet videl svoje ljube.“

„In kaj ne, oni tudi Vas?“ pristavi gospá naglo, s pomenljivim nasmehom.

„Tako vsaj ménim“, reče Mirko, kakor da nij hotel smisla onih besed prav razumeti; „v oddaljenosti rado otrpne srce za stare prijatelje, in treba je v časih, da se stara prijateljstva obnové.“

„Prav to čutim tudi jaz, gospod Mirko“, reče na to gospá, „samo bi greh bil, v ljubezni do starih prijateljev svoje sedanje zabiti.“

„Ta nevarnost je menjša, milostljiva gospa, nego o n a“, reče naglo Mirko, „kajti kar je v očeh, to je tudi bliže spomina.“

„Da bi vselej tako bilo, gospod Mirko“, pravi gospá z nekoliko tožnim glasom, ter se zamisli, potem hitro vstane, podá Mirku roko ter ga povabi k vkupnemu obedu.

(Dalje prih.)

Iz zapiskov slovenskega umetnika.

Izvirno spisal Vatroslav.

(Dalje.)

V.

Na Gori pri sv. Petru.

Prišel je čas ločitve od ljubeznivih mojih gostoljubov. Denašnji dan je pri Škrjančevih dan občne žalosti: bridkost ločenja je vse prevzela. Božidar se svojimi delalci se je v teku sedmih tednov popolnem udomačil v tej hiši; jaz pa sem se vsem priljubil in cela družina me je smatrala za svojega sorodnika. Za mojo razmerje do Lenčike so vsi v hiši vedeli, razve njenega očeta, kateri je malo brigal se za šale mladih ljudi.

Ko z Božidarom začneva poslavljeni se, nastane občen jok in stok po vsej hiši. Posebno Lenčika je neutolažljiva. Božidar sili k odhodu; a ker vidi, da ločitve nij konca, gre naprej, Lenčika pa me spremi doli do onega vrelca, kjer sva naj-srečnejše ure najine mlade ljubezni preživela. Neizrečena žalost me prešine, in boleče dvombe, da-li se še kedaj vidiva, polaste se mojega krvavečega srca. S trepetajočim glasom jej šepetám žale Jenkove besede na uho:

„V ljubem ti ostaneš kraju,
Jaz pa šel bom daleč preč,
Morebiti sreča naju
Tü ne združi nikdar več.“

A ona me zagotavlja:

„Dokler zvezd bo zlata čeda
Razsvetljala božji dom,
Stala moja bo beseda:
Tvoja sem in tvoja bom!“

In tako se ločiva z žalujočo Lenčiko. Jaz in Milko se napotiva po dolini proti Ormužu, kamor čez uro hoda dospeljeva. Tu na kolodvoru najdeva Škrjanca in njegovo ženo, ki sta Božidara in njegove pomagalice spremljevala. Nekoliko še kramljamo tü in se drug drugemu na spomin priporočamo, kar prisopiha silovito robneči hlacon in ločiti se moramo. Milo gledajo Škrjančevi za vlakom ter nas še od daleč z belimi robei pozdravljajo. —

Polagoma vlegajo se čez podravsko planjavo hladne večerne sence; na zapadu žari v zlatej zori mogočno Pohorje, ob katerega znožju tija po ravni vihramo; proti iztoku leže v vijoličast pajčolan večernega mraka zagrneni prijazni griči slovenskih gor. Cela narava diše mir in tihoto, po katerej silovito drdranje naglo vihrajočega vlaka šumi. Vedno bolj umira luč belega dne in temnosena noč razprostira svoja mračna krila čez trudno zemljo, kar — zažvižga hlacon in zdrči čez visoki dravski most in čez nekaj trenutkov zadoni pod oknom vagona konduktejev klic: „Marburg, 20 Minuten Aufenthalt!“ Naglo poberemo svoje reči ter izstopimo. Tu je velika gnječa: kakor čebele iz panja, vrô ljudje iz kupejev in drugi se tlačijo v nje. Raznovrstni obrazi se vidijo tukaj in različne narodnosti in nôse nahajajo se v tem pisanem chaosu.

Po mestu je vse živo in kakor mravlje mrgolê ljudje po tesnih ulicah. Nekako boječ in plah korakam med sim ter tija dirjajočo množico proti svojemu skromnemu stanovanju, kjer me blagodejna tihota objame. Truden in od denašnjih utisov omamljen, zgrudim se na ležišče in se zazibljem v sanje. —

Okrepčan vstanem drugo jutro in se podam v svojo tiho delalnico, kjer se zopet slikarstva lotim ter začnem nadaljevati izvršitev začetih del. A ne stane me dolgo med mračnim zidovjem; nekako otesnenega se čutim med ozkimi stenami in pobegnem zopet iz tihega svetišča umetnosti, ki se mi zdaj kakor mračna ječa dozdeva. Razburjen vihram po mestu in blodim iz ene ulice v drugo ter ogledujem malomarno razne trgovske razstavnice; a povsod se šopiri ničemurni lišp in prazna čanča. Neka nadležna tesnoba me tlači in me žene vedno naprej. Po dolgem blodjenju pridem naposled na glavni trg. Tu je vse polno ljudi; danes je namreč sejemski dan. Tu se prodaja, baranta, kupuje in mešetari in je tolik šum in klepét, da človek svojega lastnega glasu ne sliši. Z radostnim pogledom sem se ugloobil drugokrat v ta pisani, raznolični tržni prizor, a danes me ne trpi med temi koristolovnimi mešetarji in samopridnimi kramarji in nevoljen krenem gori po „gospodskih ulicah“ čez „grajski trg“ vun v „gradčko predmestje.“ A nikjer ne najdem zaželenega miru, nego povsod me obdaja isti šum in ropot. Zato uhitim iz mesta.

In ko tako brez namena tija po senci košatih kostanjev korakam, doide me prijatelj Božidar in mi pove, da je dobil poziv na delo v cerkvi device Marije na Gori, podružnici sv. Petra pri Mariboru ter me vpraša, če ga hočem spremiti. To povabilo mi v sedanjej razpoloženosti jako ugodno dojde in z veseljem grem z njim.

Radostno kramljaje podava se mimo kolodvora doli po Orešju tija ob znožju strmega Mëlja, ob katerem deroča Drava šumi in na laporjevo obrežje pluska in dospejeva čez uro hoda k sv. Petru. Podava se v farovž, kjer naju gospod župnik in korar uljudno sprejme in napotimo se vsi trije na „Goro.“*) Ob potu med goricami stoje zidane kapelice križevega pota, poleg katerih visoki jagnjedi v sinji zrak štrlé.

Ko pridemo do cerkve, slišimo velik ropot. Zdelo se mi je, da sem došel v kako delalnico. Tu žagajo, skobljajo in zabijajo mizarji; tam zidarji odirajo cerkveni zid ter ga na novo ometavajo; v tem kotu bojarijo in bronsijajo pozlatarji, a na koku poskuša orgljar raznovrstne akkôrde in ubira trdovratne orgeljske piščalke. In nad menoj razprostira se po vsej cerkvi leseno mostovžje, raz katerega blagglasne melodije italjanskih slikarjev donevajo. —

Začudjen gledam ta chaotičen prizor. V tem trenutku pridruži se nama znani slikar g. Fantoni, kateremu me prijatelj Božidar predstavi. Gospod Fantoni me vpraša, da-li bi se hotel jemu pridružiti in pomagati slikanje cerkve dovršiti. Jaz mu rečem, da bi me jako veselilo nahajati se med toli slavnimi umetniki in bi rad nekoliko časa tu na selih preživel, a v načinu fresko-slikanja še nijsem dovolj izurjen, ker sem doslej večidel s pastelom, v akvarele in z oljnatimi bojami slikaril. A gospod Fantoni me zagotavlja, da se môrem manêre „fresko-slikanja“ v par dneh privaditi. Od tega zagotavljenja osrčen, sprejemem njegovo ponudbo, kar tudi Božidara zveseli.

In na ta način seznanim se tudi z fresko-slikanjem, ki se od drugih načinov slikanja sicer v marsičem, a

*) „Gora“ je prava slovenska cerkev, ki sluje daleč po slov. Goricah. Izmalati jo je dal zaslužni in poštovani slov. rodoljub, g. korar Markus Glaser. Ured.

najbolj v tem razlikuje, da se namestu kakor pri akvarelu s tušnimi bojami na papir ali pri oljnem slikanju z oljnatimi barvami na platno, pri fresko-slikanju z naravnimi, prstenimi, v vodi razmočenimi bojami na nov, še moker omet slika. Pri tej manêri slikanja ne smejo se rabiti kemično iz rudnin narejene boje, ker ne prenašajo ostrosti apna, katero je v malo urah razje in uniči. Pri fresko-slikanju prešinejo boje moker omét ter vedno évrste in žive ostanejo in slika se ohrani, dokler zid stoji. Večkrat so že pri podiranju starih fresko-slikanih poslopij slike raz celih sten z vsem ometom vred odluščili in je na druge stene prenesli ter na tak način izvrstne umotvore slovečih slikarjev ohranili.

In takó se uglozim v éarobne tajnosti vzvišene umetelnosti in pazno zasledujem raznovrstne načine slikanja svojih italijanskih kolegov. Sploh me začne slikarstvo vedno bolj zanimati. Navdušen sedevam dan za dnem na mostovžju in si prizadevam po vzgledih starih umetelnikov svoje proizvode izvrševati ter se s časoma na visočino umeteljske dovršenosti popeti. Prešel sem na novo prej nepoznano polje cerkveno-historičnega slikarstva; došel sem v svetlo-temni labirint verozakonskih povestij, kjer me dih sredovečne pobožnosti obveje. Strmeč se zibava moj duh po razširjenem obsežju vzvišene umetelnosti in občuduje raznovrstne jene panoge in razrede.

Različno in mnogovrstno razodeva élovek v posvečenem kraljestvu umetnosti svoje božanske spretnosti in krasne nadarjenosti poslužujé se skromnih sredstev za izjavo svojih idej. Z nepomenljivim kipotvorskim dletom dolbe iz trdega marmorja uzore éloveške dovršenosti in lepote; z znamenitim slikarskim éopičem in z bornimi bojami posnema mične prizore éudovite nature; s pomočjo priprostih godál izrazuje svoje nežne éutljaje in se zaziblje na ljubljenih valčkih blagoglasne harmonije v kraljestvo rajskih slastij; in s pomočjo raznovrstnih, umetno-vbranih glasov in besedij razodeva svojo notranjost in izjavlja svoje misli in nazore. —

In osobito slikarstvo imá toliko oddelkov, v katerih se v vsakem posameznem druga stroka proizvaja in ki vsaka za-sé celo éloveško življenje v popolno izvršitev zahteva. Malokateri slikar se razširja érez celo obsežje slikarstva, nego večidel se jih odloča za kaki stanoviti pododdelek in vsled tega imamo raznovrstna poznamenovanja slikarskih strok: eden se peča sê slikanjem rožic in sadja, drugi posnema živali, tretji kopira krasne prizore narave in stvarja seljanke (krajine), éetrti zajema iz lastne duše in proizvaja umotvore iz svoje vmišljenosti; ta-le si išče za svoje proizvode snovin v življenju prostega ljudstva in je slikar žanra; oni posnema éloveške fizionomije in izgotavlja portrete; in med tem, ko ta-le v svojem tihem atilieu iz starodavne zgodovine orijske duhove vzbuja, sledi oni vriskajoé trope pogumnih vojšéakov érez grm in strm v ljute boje in uvečuje divje prizore neéloveškega klanja; zopet drugi prehodeva svet in opazuje običaje raznih narodov; a ta-le se trudi s pravili cerkveno-historičnega slikarstva in si prizadeva svoje proizvode obdajati z nebeško gloriijo vzvišene svetosti.

V tem položaji nahajam se zdaj tudi jaz: prizadevam si namreč oblití svoje slike z božanskim sijajem svete pobožnosti. Veselo sicer razvijajo se mično-éterične podobe pod mojim éopičem in slika za sliko nastaja vsled neumornega delovanja, a glej! iz obrazov mojih svetnic smehljajo se mi

zuane posvetne fizionomije. Da-si sem jih obdal z nebeškim svitom nadzemske svetosti, vendar ne zadostujejo strogemu zakonu cerkvenega slikarstva: njihova polt je premikavna, njih oblike prebohotne in sploh vsa njih postava — pre-naravna. In po natančnejem ogledovanju zapazim, da obrazi mojih podob niso drugo, nego portreti, ki so se nehoté pod mojim éopičem razvili. Tu-le stoji sv. Agata devica, a iz njenega obraza me pozdravlja mila fizionomija — Lenčike; na onej strani sedi pred orgljami zamaknena sv. Cecilija, toda iz obrisa njenega obraza razodeva se mi profil — Josipine; zgoraj na cerkvenem obloku plava vzvišen serafim, a po njegovem lici je razlit sladki smehljaj naivno-vesele — Vekoslave. —

Plah odložim éopič, s katerim sem posvečeno mesto s takimi slikami profaniral in neutoiažen pobegnem iz božje dvorane. Éutim se nevrednega, dalje s svojim brezbožnim éopičem svetišéce božanstva slikati.

Toda, ko iz mračnega cerkvenega zidovja vun v prosto božjo naravo stopim, obveje me prijeten dih zdrave poletne sape in polagoma ohladi se moje žareéé éelo. In ko se moje misli zopet v svojo normalno, zdravo-naravno razpoloženost povrnejo, usili se mi nehoté vprašanje: „Je li ljubezen zloéinstvo?“ a od božanstvenosti ljubezni prepričan, povrnem se nazaj v cerkev in nadaljujem s pomirjeno vestjo in brez vsacega dvoma svoje delo.

(Dalje prih.)

Gustav Vaza.

(Med letom 1490 do 1560.)

Spisal Fr. Jaroslav.

(Konec.)

Po mnogih neizgodah in neprilikah dospe Gustav na dom svojega nekdanjega tovariša, Arenda Petersona, ki ga tačas spozna in z največim veseljem sprejme. Ali Peterson bil je élovek lokav; njegov sprejem nij bil odkritosrčen, on je hlepel po obečanej nagradi, ktero so Danci postavili na Gustavovo glavo.

Izgovarjaje se, da gre na dogovor k sosedom, kako bi se Gustavu pomaglo, gre Dancem ovajat, da Gustav biva na njegovem domu. Dvajset danskih konjikov bilo je mahoma odposlanih, da zgrabijo Gustava, ali niso ga dobili; dobrodušna žena Petersonova, razljutjena zavoljo izdajalstva svojega moža, navzvesti Gustava o grozeéej mu nevarnosti, dá mu konja ter ga odpravi na pot. Ko Danci s Petersonom pridejo, bil je Gustav že nekoliko ur oddaljen od njih.

Gustav je zopet bil begunec, izpostavljen mnogim nevarnostim, katere so ga mogle pri vsakem koraku zadeti. V nekem selu najde duhovnika, kateremu je bil v mladosti souéenec. Ta duhovnik, premoteč Dance, skrije Gustava v cerkev, kjer ga je imel celi teden. Poslej ga je peljal k nekemu Sirenu Nelzonu, poštemu in modremu kmetu, ki je naposled bil Gustavov rešitelj. Nelzon se z veseljem poprime tega, kar se je učiniti moralo, da Gustava skrije in iz grozeéé nevarnosti reši. On vzame Gustava za služabnika, in vpríčo ljudi ravna z njim, kakor s svojim služabnikom, da nikdone bi sumil, da Gustav ne bi bil služabnik. Enkrat je

Gustav bil v sobi, ko nenadoma pridejo danski vojaki. Nelzonova žena, da premoti vojake, začne na vso moč grditi Gustava, očitaje mu, da je lenuh, ki zastonj žre kruh, in ga s šibo žene iz sobe in tako izpred očíj vojakov.

Gustav se je tudi ta pot otel, ali on in domačin sta se prepričala, da tudi tu mu ne kaže dalje biti. Nelzon nakani torej odpeljati Gustava dalje proti severu, kojega Danci še niso bili zavzeli. Ali pot v severne kraje bil je zelo težaven in nevaren; vsi potje, prelazi, mostovi in steze bile so zastražene od Dancev, kateri so vsakega potnika ostro izpraševali, kdo je, odkod je, kamo in čemu potuje.

Nelzon naloži voz slame in v njo skrije Gustava. Na potu ustavijo danski konjiki voz, in sumé, da bi kaj skrito bilo v slami, začnejo s kopjem dregati v slamo. Gustav in Nelzon bila sta v očividnej nevarnosti. Neki vojak vbode Gustava v stegno in ga zelo rani, ali Gustav je ukljubi bolečinam molčal. Nelzon začne brzo goniti konja, ker se je bal, da ju hoče kri tekoča iz rane Gustavove ovaditi.

In res danski konjiki spusté se za Nelzonovim vozom, ali Nelzon ne pomišlja dolgo, nego vzame nož in vseka konja v nogo, in s tem je premotil Dance, da so mislili, došedši ga, da kri, kojo so sledili, teče iz konjske noge. To je bila poslednja večja nevarnost Gustava Vaze.

Nelzon naposled z beguncem pride v selo Stetvik, in tu hoče Gustav videti svojo rano, ki pa k sreči ni bila nevarna. Ko ozdravi, gre v cerkev, kjer so se bili zbrali prebivalci k službi božjej. Po opravi začne Gustav govoriti zbranemu narodu, kako Danci gnjetejo njih domovino, kako so pogubili najznamenitejše Švede, kako so uničili vsa narodna prava, in jih pozivlje, naj zagrabijo orožje in pobijejo neprijatelja, predno on preoblađa vso zemljo. Gustav se ni kazal, kdo je; govoril je od srca, kakor človek, ki ljubi svojo domovino in svoj narod, in jih unemal, naj tudi oni ljubijo svojo domovino.

Njegove besede našle so odziv v srcih hrabrih severnih Švedov, kateri so stopili pod orožje, Gustava postavili za svojega vojvodo in začeli štetovati se. Vzgleď Stetvika posnemala so okolna mesta, in Gustav je za kratka imel do 3000 oroženih hrabrih Švedov, s katerimi je začel udarjati na Dance. Od vseh stranij začeli so prihajati oboroženci k Gustavu hrepenéč osvetiti in osvoboditi se tujim gospodarjem. V kratkem se je ojačila ta vojska takó, da se je z Danci meriti smela. Kristijan kralj začne izgubljati bitvo za bitvo in je bil naposled prisiljen, popustiti vso nado, še kedaj podjarmiti Švede. Gustava Vazo izberejo si Švedi za svojega kralja, in tako je on osnoval z nova švedsko vladarsko rodbino, katera je Švedijo privedla k moči, slavi in znamenitosti. —

Švedski narod nij velik, a se je hrabro obnašal; in narod, ki tako iskreno in stanovitno ljubi svojo domovino in svojo svobodo, nikdar na veke ne ostane pod tujčevo peto. Treba mu je samo vztrpljivosti in zaupljivosti do svobode. Švedija je to jasno spričala v svojih borbah z Danci. Se vé da se je postavil na čelo gibanja mož, kakovih vsi rodoljubni narodi proizvajajo ob časih največjih njih stisk, a švedski narod je težnje svojega vodnika tudi razumél, njemu zaupal in takó v združeni svoji moči našel svoje spasenje.

Iznajdenje knjigotiskarstva.

Spisal Drag. Lorenc. *)

Omiko in napredovanje človeškega duha bi jaz v tri velike stopinje razdelil, namreč: v govorjenje, pisanje, knjigotiskanje. Vsaka teh treh stopinj obseza dōbo, katera se od prejšnje znatno odlikuje. Po govoru, pisavi in tisku dospel je človeški duh tija, kjer danes stoji. Kakó in kedaj se je pričelo nekakovo uređeno govorjenje med človeškim rodóm, to nij moč preiskati. Gotovo je samó, da govor nij s človekom vred na svet prišel, ampak samó zmožnost, to storiti, in človek sam moral si je šče le pozneje način napraviti, po katerem je jezik pregibal, in takó zmožnost si pridobil, svojemu bližnjemu misli razodevati. To je bila prva velika stopinja, tako rekoč povzdignenje človeka iz živalskega stanú.

Druga stopinja: pisava, spada tudi v starodavno dōbo, katero preiskavati nij namen tega spisa. Samó toliko naj omenim, kako se je pisanje rabilo za narejanje knjig in drugih spisov, katerih so takrat le najimenitnejši in najbogatejši ljudje imeti in nakupovati si vzmagali. Knjige napravljale so se n. pr. pri Rimljanih tako-le: V veliki sobi sedelo je kakih 100—200 pisarjev; eden teh je to, kar se je imelo pisati, počasno in glasno bral, drugi so pa zapisovali. Pa tudi čuvaja z bičem nij manjkalo. Po tem poti napravilo se je toliko knjig, kolikor je bilo pisarjev. Da je v vsaki knjigi pisava druga bila, lahko se razume, ker smo si šče dandanes v pisavi zeló navskriž. V poznejših časih so se s prepisovanjem knjig trudili prebivalci samostanov. Iz teh je največ knjig med ljudstvo zahajalo, kakor n. pr. sv. pismo, molitvene knjige, klasiki itd. Posebne zasluge so si samostani pridobili s tem, da so ostanke klasične literature ohranili in prepisavali ter s tem mišljenje poznejšega sveta obnovili in podkrepili. V 13. stoletju začeli pa so tudi drugi posvetni ljudje s prepisovanjem knjig se pečati, katerim se je reklo „bibliatores“ (knjigarji), in če so bili učeni: „clerici.“ Zedinjeni so bili v zadruge pod nadzorništvo vseučilišč. Ti pisarji oskrbljevali so večidel šolske knjige, katerih se je v istem stoletju že mnogo rabilo. —

Te črtice se mi je potrebno zdelo predstaviti, da se razloček med drugo in tretjo stopinjo človeške omike tem bolje razvidi.

Kakor pa iznajdbe sploh nikdar ploskoma z neba ne padajo, nego jim skoro vselej druge menjše predhajajo, tako moramo tudi iznajdbo tiskarstva v drugih prejšnjih iznajdbah iskati. Oglejmo si n. pr. pečatnike, katerih se je človeštvo vže v tako imenovani „sivi dōbi“ posluževalo; oglejmo si narejanje denarja, pri katerem se je z eno samo, v jeklo ali železo vrezano podobo tisoč in tisoč enakih podob na srebne in bronaste ploščice utiskalo! Gotovo se imamo čuditi, da nikomur nij na misel prišlo, s tem davno preje znanim ravnanjem šče kaj drugega dosežati. Šče le proti koncu 14. stoletja nahajamo svete podobe in pa karte za igranje. Te so se tako-le narejale: Sveta podoba, katera je imela na papir priti, vrezala se je v les, s črno barvo pomazala, papir naložil in potem se z nekim usujatim valjarjom črez podrgnilo. Karte so se ravno tako napravljale. Pozneje na-

*) „Zora“ pozdravlja novega slov. pisatelja, stavca v Pajkovej tiskarni, ter mu kliče: „hrabro naprej!“ Ured.

hajamo pod podobami majhne vrstice, tudi male pesmice, po istem poti narejene. Temelj tiskarstvu moramo torej iskati v lesorezju. Od kod je ta iznajdba in kdo jo je iznašel, nihče ne vé, brž ko ne je iz kake male delalnice, in kjer se veliki pomen té iznajdbe takrat še cenil nij, nihče nij preiskaval, od kod bi bila. Kdo je pa prvi bil, ki je to stvar za tiskanje knjig porabil, za to čast potegovala so se razna mesta celih 400 let; ne samo Nemci, temveč tudi Lahi in Francozi so hoteli svojega iznajditelja imeti, pa mej vsemi mesti nijso druga pozornosti vredna, nego Bamberg, Strassburg in Mainz. V mestu Bambergu bival je Albrecht Pfister, katerega tisek sega do leta 1454 nazaj, od leta 1462 naprej pa ga nij nikjer več najti. V Strassburgu veljal je neki Janez Mentel (šče le od leta 1466 tam znan) kot iznajditelj, pa — kakor bomo pozneje videli — nij družega resničnega v tem, kakor to, da je pravi iznajditelj nekaj časa v Strassburgu živel. Tudi Hollandci potegovali so se za nekega Lorenza Jansen-a s priimkom Koster-ja, pa nijso mogli do svedočanstev priti. Po pisemskih dokazih pa je dognano, da se je tiskarstvo v Mainz-u iznašlo. Eden teh dokumentov je latinsko pisana kronika opata Tritheim-a, kateri je od leta 1462 do 1560 živel, in ki o letu 1450 pravi: „Ob tem času iznašla se je čudna, dozda še nepoznana umetnost: tiskanje knjig s posameznimi črkami. Iznašel je to umetnost neki mestjan v Mainzu, Janez Gutenberg, kateri je vse svoje premoženje na izvršitev te svoje iznajdbe potrošil, in ko bi ga ne bil drugi mestjan, Janez Fust, z denarjem podpiral, ne bi bil mogel svoje iznajdbe do konca dognati. Stanovala pa sta Gutenberg in Fust v Mainzu v hiši „zum Jungen“ pozneje „Druckhaus“ imenovani.“

Ta „Druckhaus zum Jungen“ šče danas v Mainzu stoji in našli so o veliki noči leta 1856 v neki pogreznjeni kleti iste hiše leseni kos tiskarskega orodja, v katerem so bile črke „J. G. 1441.“ vrezane, živi dokaz, da ima Gutenberg prednost pred vsemi drugimi, in da je on tudi tiskarski stroj iznašel. Čuditi mora se človek temu možu, kateri se je moral z revščino, nezvestobo ljudij in drugimi nezgodami boriti kroz celo svoje življenje, in ki vendar nij miroval, dokler nij začeto delo do konca izvršil.

Janez Gutenberg ali po starem Henne Gudenberg narodil se je iz stare, viteške rodbine Gensfleisch, katero vže v 13. stoletju nahajamo. Materina rodbina bila je iz ravno tako stare viteške hiše „zum Thurm“, pozneje „Gutenberg.“ Oča Gutenbergov imenoval se je Friele ali Friedrich Gensfleisch, mati njegova pa Else (Elizabet) Weirichin zum Gudenberg. Mati dobila je za doto posedstvo „zum Gudenberg“ v Mainzu, in po združenju imen imenoval se je iznajditelj tiskarstva: Henne (Janez) Gensfleisch zum Gutenberg. Rojen je bil prva leta 15. stoletja v Mainzu. Vsled nekega upora ljudstva proti vitezom leta 1420 morala je tudi Gutenbergova rodbina Mainz zapustiti. 14 let pozneje najdemo našega Gutenberga v Strassburgu, brez premoženja in bavlajočega se skrivaj z raznimi mehaničnimi umetnostmi. Kako je on kot žlahtnik do teh znanostij nagnenje imel, je ravno tako nejasno, kakor sploh ves čas jegove mladosti. Gotovo si je te znanosti v prejšnjih srečnejših časih pridobil in jih je zdaj v zaslužek vsakdanje hrane rabil. Učil je namreč ljudi brušenja žlahtnega kamenja

in narejanja zrcal, in se je pozneje združil s tremi osobami, da bi te umetnosti bolj na veliko izvrševal. Ti trije zvedeli so, da se Gutenberg skrivaj šče z neko posebno umetnostjo ukvarja, in so ga silili, jim to umetnost tudi razodeti. Sklenili so vsi štiri pogodbo, da bodo to umetnost skupaj in skrivaj vršili. Iz pravde, katero je Gutenberg pozneje vsled te pogodbe napel, razvida se, da je ta takó skrivana umetnost knjigotiskarstvo bilo. Strassburški kronist Specklin pravi, „da je od prvih Gutenbergovih črk nekatere videl; bile so v les vrezane, in celi stavki in besede imele so luknjice, skoz katere se je zamogla nit potegniti.“ Take črke pa je moral Gutenberg uže veliko preje imeti, ker ob času, ko se je omenjena pogodba sklenila, so bile črke uže iz svinca. To nam spričuje tudi uže omenjena pravda. Nij bilo šče prav leto preteklo, ko jeden pogodnikov, po imenu Dritzehn, umre; njegova brata hotela sta kot dediča v društvo stopiti, pa Gutenberg tega nij dopustil, ker je bilo v pogodbi izrečeno, da imajo dediči jedino pravico, kakovo odškodovanje tirjati. Dritzehn-ova brata sta tožila, ali sodnija dala je Gutenbergu prav. Pri obravnavi te pravde bilo je 17 prič; iz izrekov teh prič posnemamo naslednje: Gutenberg je dal tiskarski stroj narediti — moral ga je torej tudi on iznajti, ker ga nihče drugi nij potreboval — in ga postavil v Dritzehn-ovo hišo; pri smrti Dritzehn-ovi stale so v stroju sestavljene svinčene črke, in so bile na štiri dele razkrojene, okoli katerih je bil železen okvir; v tem okviru bile so črke z lesom tako zabite, da se nijso mogle premikati — ravnanje, katero je šče dandanes čisto enako. Gutenberg — bojé se, da bi se njegova skrivnost objavila — razdejal je prešo, in svinčene črke raztopil. Našlo se je tudi nekaj računov od trgovcev, ki so mu svince pošiljali; torej je iznajdba: vlivanja črk iz svinca tudi njegova. Dasiravno je bilo v Strassburgu vse tako lepo vredjeno, vendar nij najmenjšega sledu najti, da bi bilo tam do tiskanja prišlo; mogoče, da je bila smrt Dritzehn-ova tega kriva, kjer se je kmalu potem pogodba razdrila.

Gutenberg, zdaj zopet sam, vrne se l. 1445 v Mainz, kjer je neutrudljivo delal na izvršitvi svoje iznajdbe. Leta 1450 sklenil je v Mainzu novo pogodbo z bogatim mestjanom Janezom Fust-om, kateri nij imel drugega posla, nego da je stroške plačeval. Janez Fust je bil pravoslovec, njegov brat Jakob pa izurjen zlatar, kateri je Gutenbergu mnogo pripomagal, ker je bil tudi rezavec in je znal vsakovrstne kovine topiti in vlivati. Kmalu potem bil je še tretji očak tiskarstva v hišo Fustovo vpeljan: Peter Schöffer. Schöffer je bil bistra glava in izurjen lepopiseec, in je pri tiskarstvu prvima dvema toliko pripomagal, da mu je Fust dal hčer za ženo. Takó sta se tedaj denar in umnost združila in tiskarstvo na stopinjo spravila, na katerej šče danes, in to ne mnogo više, stoji. Posebno v rezanju in vlivanju črk si je Schöffer velike zasluge pridobil. Tudi prejšnja črna barva se je zavrgla in z novo nadomestila, kakoršno šče danes imamo. Leta 1452 so ti možje tako daleč dospeli, da so mogli večja dela prevzemati. Kdo ne bi zdaj Gutenbergu privošil, da bi sad svojega truda užival? Ali nevošljivost in sebičnost njegovih tovarišev ogrenila mu je šče to veselje. Fust in Schöffer poskušala sta Gutenberga odstraniti. Priložnost k temu dal jima je tisek sv. pisma. Šče predno je bil tisek dokončan, rekel je Fust Gutenbergu,

da mu preveč stroškov prizadeva, in da se mora delo ustaviti. Gutenberg moral bi bil pa 2026 gold. ali pa tiskarno Fustu prepustiti — tako je bilo v pogodbi izrečeno. Sodnije dale so Fustu pravo — in stari Gutenberg moral je sad svojega truda drugim prepustiti. On, ki je umetnost iznašel, zdaj nij imel niti podstrešja, pod katerim bi trudno glavo k počitku polagal.

Sv. pismo, katero sta zdaj Fust in Schöffer dalje tiskala, prišlo je na svetlo v dveh zvezkih. Prvi zvezek obsegal je 654, drugi 634 strani, katere so bile skoro 30 centimetrov visoke in 20 centimetrov široke. Nekaj teh knjig bilo je na pergamen, nekaj na papir tiskanih. V pergamentnih eksemplarih bile so začetne črke pozlačene, v papirnatih pa z modro in rdečo barvo pomazane. Dandanes imamo še 16 takovih knjig, in to 7 pergamentnih in 9 papirnatih. Biblioteke v Beču, Monakovu, Berlinu, Leipzigu, Frankfurtu za Menom, Draždanah, Trieru, Aschaffenburgu itd. imajo po jedine eksemplare, v Mainzu samem pa nij nijednega. Zanjega, katerega so v Mainzu imeli, prodal je neki francoski komisar Thionville ob času revolucije Angležem za 3000 tolarjev.

Gutenberg je med tem časom zopet našel umnega in bogatega moža v Mainzu, dra. Humery-ja, kateri mu je brez pomisleka potrební denar posodil, da si novo tiskarno vredi. Toda, ker je moralo rezanje črk, vlivanje, tiskanje in vse drugo čez Gutenbergove roke iti, pospeševalo se je delo zelo počasi. Stoprav čez pet let (l. 1460) prišla je prva njegova knjiga na svetlo: „Joannis de Balbis de Janua Summa quae vocatur Catholicon“, v velikem foliju, na 784 straneh. Črke bile so čisto drugačne, kakor one pri Fustu narejene. Ta knjiga je zato znamenita, ker je edina, katero je Gutenberg založil in prodajal.

Leta 1465 obrnilo se je z Gutenbergom na bolje. Volilni knez Adolf nasauvski imenoval ga je dvorskega viteza in mu podelil dosmrtno plačo. Vsled tega podal se je Gutenberg v Eltville, kjer je bil Adolfov dvor, in je svojo malo tiskarnico sebo vzela, ktero je kmalu potem nekemu Bechtermünz-u v najem dal s tem pogojem, da ta njegov dolg pri dru. Humery-ju poplača. Bechtermünz natisnil je „Vocabularium latino-teutonicum“ (lantsko-nemški slovar), kateri je 4. nov. 1467 na svetlo prišel in obsegal 330 strani.

(Dalje prih.)

Narodna bramba za časa turških bojev.

Spisal Jan. Parapat.

Najslavnejšim dobam slovenske preteklosti smemo brez ugovora prištevati one žalostne čase, ko se je Slovenec skoro 300 let bojeval z ekrućnim Turčinom. Res burna, grozopolna so bila ona stoletja, a zavest, narodni ponos in hrabrost naših prededov se je takrat kazala v svitu, v katerem bi se morali odlikovati tudi mi, njih potomci, ki bijemo duševni boj za narodni obstanek.

Neprestano na braniku za vero in domovino, po večem brez državne ali celo inostranske pomoči stojé branili so Slovenci sebe in domači hram sami. Polagoma so vredovali narodno

brambo, da je turške napade ovirala in slednjič ustavila. Se vé to poslednjo svrhu so dosegli stoprav po dolgih bridkih poskušnjah, po ogromnih žrtvah ljudij in premoženja, v teku mnogih, dolgih let.

Najprej je šlo za to, da se po deželi hitro zvé, kedar je prestopil neprijatelj slovensko mejo. Skušnje so namreč učile, da se je po navadnem načinu sovražni napad prepozno naznanjeval, da so se brambovci zbirali, ko je Turek že dovolj naropal in požgal, in kedar so hoteli udariti na-nj, da je skoraj vselej že popihnil čez mejo. Izmisljio si torej leta 1469 telegraf, kakoršni bi dandanes pač ne zadostoval. Napravljali so namreč ob turški meji vrh naših najvišjih gorá velikanske grmade iz suhih s slamo kritih drv. Poleg grmad so stali moćni možnarji in straže. Kedar se je prikazal dušman, ustrelili so na najbližjem hribu trikrat ter zapalili grmado. Prav tako so delali na drugih vrhovih bliže in bliže glavnega mesta in v kratkem so vedeli v Ljubljani, da je sovražnik v deželi.

Kedar je bredel čez Kolpo, dajali so z gorećim telegrafom s Plešivice pri Adlešicah ali pa iz Vinice znamenje na Prelibl pri Poljanah, odtodi na Zdihovo nad Kostelom, na Fridrikstein nad Kočevskim mestom, potem na sv. Ane goro pri Ribnici, na Ortenek, k sv. Abaciju pri Turjaku, na Ig in slednjič na ljubljanski grad. Ako je prihrul sovražnik pri Kostanjevici ali Metliki, poročali so žalostno vest z visocega Mehovskega grada blizo Novega mesta proti Hmelniku, k sv. Petru pri Žužemberku, na Primskovo v litijskem okraju, zatem na Višnjo goro, k sv. Magdalení nad Šmarijo in v Ljubljano. Če je pa nastopil slov. zemljo na Krasu, v Istri, pokali so možnarji na Ućki gori, Grobniku, Klani, Šilertaboru pri Zagorju, v Vipavi, Senožećah, na postonjskem gradu, z loškega gradu so dali glas Logatćanom, Vrhićanom in Ljubljanćanom. Le-ti so turški prihod naznanjevali Gorenjcem. Na Šmarni gori, nad Kamnikom, pri sv. Marjeti pri Kranju, pri podružnici sv. Petra nad Begunjami, na blejskem gradu, Jesenicah in Belipeći so gorele grmade in sosedom Korošćem z žarećimi pismenkami naznanjale strašno gorje, ki preti slov. pokrajinam. Pogosto je Turek pohodil tudi lepo Štajersko, zakaj proti prepovedi svojega proroka zablepel je vćasih po žlahtni vinski kapljici. Tu so mu posvetili na Borlu, na Rogaćkem hribu, na Črni gori pri Ptuju, v Ptuj, Radgoni in drugod.

Poglavitna straža na Kranjskem je bila v Metliki. Hrvaškim banom je bil nalog, sleherno sovražno pomikanje nemudoma sporoćiti na Kranjsko in Štirsko. Pozneje so obstavili Donavo in Dravo, kar je stajalo silno veliko novcev. Podložniki so stražili, grmade delali in zažigali v sili. Nosili so nadalje pisma sim ter tija, v katerih je bilo zaznamenovano, koliko je sovražnikov, kje se prikazujejo, kam se pomikajo itd.

Strel, goreće grmade in zvonjenje je opominjalo deželjane pretće nevarnosti. Kranjsko plemstvo se je združilo v vojno kardelo, vselej pripravljeno udariti na neprijatelja. Plemenitaši, samostani možki in ženski, mesta in trgi so po premoženju ali številu kmetov dajali po enega ali več v orožju vajenih hlapcev jezdaćev. Kdor nij mogel sam priti, poslal je namestnika. Navadno je bila ta četa razdeljena v dve kompaniji po deželniñ barvah z višnjevim in rumenim pasom, v sili pa še v tretjo in četrtó z višnjevo belim in rumeno-belim.

Poleg potrebe je bila ta vojska različnega števila. Zapovedovali so jej po eden stotnik, dva lajtnanta in dva zastavničarja. Nosili so vratnike iz losove kože, ki je takrat slovela kot neprodrljiva od krogel, čelade s peresom in široke pase v deželnih barvah. Razve pištol in mečev nosili so tudi kratke puške, karabinkam podobne. Vsak konjenik stalne vojne je na leto prejemal iz deželne blagajnice po 50 gold. Mesta so varovali in branili posebni stražniki, najemniki in pa meščani sami, ki so morali imeti svoje orožje shranjeno v orožnicah.

Zadnja omenjenih čet je bila, kakor je lahko razvidno, jako slaba, kedar je Turčin prirohnol v množnem številu. O tacihi prilikah dvignil se je ves narod: črna vojska. O potrebi je namreč deželni glavar poklical na boj vsacega 50tega, 30tega, 20tega, v najhujši sili celó vsacega 10tega moža, ki je znal meč sukati in dobro meriti. Dež. glavar je imel vsled sklepa Insbruškega zbora l. 1518 pet poštenih, izvedenih mož poleg sebe, s katerimi se je posvetoval, kaj in kako storiti v posameznih slučajih. Ako se dežela sama nij mogla uspešno braniti navalu, prihitele so sosednje na pomoč. Tudi Benečani so po prvem turškem napadu na Furlanijo vredili deželno brambo za mesta in okolice. Poslednja je morala dajati po 20.000 mož, država jih je oskrbljevala s potrebnim orožjem. Beneško mesto je bilo razdeljeno na šest okrajev, izmed katerih je imel sleherni po 2 predstojnika, ki sta sestavljala imenike orožencev svojega okraja. Šest oskrbnikov je čuvalo, da je bila vojska vselej pripravna na boj.

(Dalje prih.)

Primetbe k terminologiji slovenskej.

J. Pajk.

(Dalje.)

Razve tega, da si Slovan dušo kot nekojo dvojnost „duše“ in „duha“ v mislih vpodablja (predstavlja), pridéva on nerazdelne duši tudi več raznih močij, kojim daje podobe osebnostne. Tako si on vpodablja um, razum, pamet, spomin in dr. lastnosti kot samostojno delajoče osebnosti.

I v tem oziru nabaja se isti način nazivanja in vpodabljanja, kakov smo gore omenili: prosti človek si rad misli tam, kjer je raznih prikaznij videti, tudi raznih močij, ktere si po človeški, tedaj kot osebnosti delajoče vpodablja. Dušeslovna nauka pa je tudi tu dokazala jedinstvo dušnega delovanja.

Človeška duša ima to lastnost, da se ne samo vunanje stvari, nego tudi stanja človeškega telesa in njeno vlastno stanje v njej kakor v ogledalu zrcali. Šče več; te podobe vunanjega in notranjega človeškega svetá (svet — človeška notranjost) se ne zrcalijo samó, nego delajo v dušo tudi utiskov, koji jej postanejo v časih za vse čase neizbrisljivi, tako da je duša več nego zrcalo, koje lučne utiske odbija. Šče več; duša pri teh utiskih ne spoznava samo, da vunanje in notranje stvari bivajo, nego ona pri teh utiskih tudi razna čutja čuti: radost, bolest, mešana čuvstva. Vsled teh utiskov gleda potem duša tudi, kedar so utiskajoči predmeti odmaknjeni, nekoje podobe teh predmetov, ter je zna premenjevati, sestavljati, primerjavati, celó novih podob na podlagi starih

vstvarjati. Tudi je duša zmožna, nekoje teh podob iz sebe porivati ter drugim prostora dajati, takó da ima ona pri vseh teh delajočih in trpivnih dejanjih vendar šče toliko svobodenosti, da nij celoma sužnjica vunanjemu in notranjemu svetu.

Ti utiski pak niso vedno enaki. S početka so drugi, nego pozneje; drugi, kedar se prvič godijo, in zopet drugi pri ponavljanju. Takó n. pr. so si Indijanci Evropejce o prvem njih prihodu vpodabljali kot više bogove, puške kot blisek in grom, steklenino kot največo dragocenost, a s časoma po žalostnih izkušnjah prišli do tega, da so jim Evropejci bili najzavrženejši in najhujšobnejši ljudje sveta, pravi vragovi, puške človeška iznajdba, glaževina sama vaba zlatá in drugih dragocenih rečij. Dete, koje prvokrat očuti zrakov tlak, svetlobo, trdo posteljo itd., zaveče in se joče od bolečine. Prosti človek, vidé prvokrat nekoje nenavadne prikazni v prirodi: mrk solnea, potres, ognjebljujoče gore, severni svit, ustraši se ter ga je groza pred njimi. Enakih dogodkov prestane človek ves svoj vek: kedar jih prvič zagleda, se straši, pozneje pak mirnodušneji proti njim postaja, da! nekojih celó več ne zapazi, ker so prevsakdanje. Vunanje in notranje stvari s ponavljanjem svojih prikaznij izgubljajo prvotno moč do človeške duše, ter v njej ne stvarjajo več novih utiskov niti novih čutij. Ta lastnost duše, s koje vse te utiske prejema, odvráča, čuti in jih se zaveda, imenuje se svést (Bewusstsein) ali zavest, tudi zavednost duše; in dejanje duše pri svesti je svedenje, svédanja ali zavédenje tudi zavédanje.

Gledé teh izrazov zdi se mi prvi (svést) najprikladnejši za značenje gori opisane dušne zmožnosti; v izrazih zavést in zavednost tiči nekakov pomen početka te zmožnosti. Zato obliki svést v dušeslovnem oziru dajem prednost pred drugimi, ker se meni ta lastnost duše vidi prvotna, ne, kakor mnogi trdijo, v človeka s časoma vnesena. Kajti, če se trdi, da človek na vunanje stvari preje obrača svojo pozornost nego na notranje — ker je bojé n. pr. zvezdoznanstvo stareje nego dušeslovje, — pozabiva se pri tem, da baš to obračanje dušne pozornosti na vunanje stvari predpolaga dušno svest, bez ktere ne bi niti zvezdoznanstvo niti dušeslovje mogoče bilo; kajti očivestno k enemu kakor k drugemu treba dušne svésti. Pač je istina, da v detetu ta svest šče tako rekoč spava, in se v njem stoprav po raznih utiskih vedno bolj in bolj vzdramlja. A kdo bi se zato drznol trditi, da dete te svésti nij uže s seboj prineslo na svet? Ko bi stoprav vunanje stvari svést porajale, ondaj bi se tudi drugim vunanjim stvarjem organskim in neorganičnim takova moč morala prisvajati, česar pak izkustvo ne potrjuje.

(Dalje prih.)

Listnica. M. B.: Vaše pesniške vaje smo prečeli, ali natisniti jih ne moremo. Ogiblajte se opevanja samomorskih sanj; svet potrebuje toliko zdravih ljudi, a Vi jih v morje ugrezate! To nij lepo od Vas. Naj raji rastejo, delajo in se življenja pošteno veselijo! Torej bodite v svojih pesnih za naprej bolj milostljivi! — G. Homški: Vaši poetiški poskusi niso slabi, samó godni šče niso za objavljenje. — Sl. ljubljanskej višej pošti: Mi tirjamo, da se gg. naročnikom „Zore“ nasproti zakoni gledé dopošiljanja časopisov ravno takó izvršujejo, kakor se to godi na drugih poštah in kakor tirja zakonik. Mi imamo dokazov v rokah, da se tridnevni postavni obrok pri poslanih časopisih ne jemlje pri Vas v ozir, in se č. gg. naročniki o došlih časopisih ne navzveščujejo, kakor to postava poštam odločno nalaga. Ako se bode to ponovilo, bomo tožbo zoper to samovolje napovedali.

V Mariboru 15. februarja 1875.

Vaše blagorodje!

Jemljem si čast, dati Vam na blagovoljno znanje, da sem knjigotiskarno z imenom

„Narodna tiskarna“, s prva „Skaza in drugovi“

kupil in ravnokar od oblastij dovoljenje prejel, nadaljevati v njej delo.

Moja tiskarna bode odslej imela naslov:

J. M. Pajk-ova tiskarna.

S tem spoštljivim naznanilom združujem izražanje moje zahvalnosti za drago mi obiskovanje, s kojim se je gore imenovana obrtnija za časa mojega vodstva počesčevala, pridevaje tej zahvali najudanejšo prošnjo, naj se mojej obrtniji i nadalje isto zaupanje izkazuje tér mi se prav obilo naročil izročuje.

Moj zavod, preskrbljen z najnovejšim in najokusnejšim gradivom, prevzima vse vrste knjigotiskarskih del, kakor:

Časopise, knjige, knjižice,
račune, poslanice, okrožna pisma, cenike, jedilne liste, priporočne dopisnice, rubrike,
naznanila, prilepe, listne napise, napise na pisemske in druge zavitke itd. itd.

Dovoljujem si posebno opomenoti, da se pri meni vsakoršna dela ne samo v slovenskem, nego tudi v vsakem drugem v naših deželah navadnem jeziku izvršujejo.

Tudi imam bogato zalogo zgotovljenih

tiskovin

za odvetniške, notarske, župnijske, občinske in druge uradnice, loterije itd.
na vsakočasno razpolaganje.

Vsa naročila se pri meni brzo, točno, okusno in po zmérnej ceni izvršujejo, kakor si sploh trdno prizadevam, vsem potrebam in zahtevam častitih naročevalcev gledé knjigotiska, tega krepkega pospešila dušnega in gospodarstvenega prometa, na vso moč zadostovati.

Tiskarna je na istem mestu kakor do zdaj: **v mestu, v koroškej ulici šte. 229 (Pöschl'ova hiša).**

Priporoča se naklonjenosti Vašega blagorodja podpisujem se

s poštovanjem in udanostjo

JAN. PAJK.